

jetemberekkel, jugoszlávokkal, románokkal, lengyelekkel, bolgárokkal, németekkel találkozunk Cseresnyés Sándor könyvében. «Ezernyelvű, egyszívű brigád» — amint indulójuk is mondja. Egy szívvel, napbarnította arcukon kemény elszántsággal mentek a küzdelembe fiatalok és öregek, a szabadságszerető népek nemzetközi szolidaritásának jegyében. Nem regény Cseresnyés Sándor könyve, de legalább olyan érdekes. E mellett pedig hasznos, tanulságos is, mert a forradalmi munkásmozgalom fontos szakaszával ismertet meg bennünket és — amint Gergely Sándor mondja előszavában — «ráirányítja a figyelmet a munkásosztály soraiban meghúzódott áru-lókra, álforradalmárookra, provokátorokra, kémekre, akiktől meg kell szabadulni minden ország munkásságának, ha jó és eredményes munkát akar végezni».

Példamutató hősök alakja elevenedik meg Cseresnyés munkájában, mélyen emberi történetek, a lemondás és áldozatvállalás heroikus megnyilatkozásai. Emberek élete tárul fel előttünk, emberek, akiknek közös a küzdelmük, közös a céluk, hogy az egész világon megvalósuljon az, amit úgy hívunk: szabadság, a dolgozók szabadsága...

LŐKÖS ZOLTÁN

LUKÁCS GYÖRGY: A MARXISTA FILOZÓFIA FELADATAI AZ ÚJ DEMOKRÁCIÁBAN. (Budapest Szföv. Irod. Intézet.)

A tanulmányának, — amely tulajdonképpen Lukácsnak a milánói marxista kongresszuson mondott beszéde — nem célja a részletekben való elmélyedés. Katalógus ez a könyvecske: «a problémák katalógusa». Összefoglalja és elénk tárja azokat a feladatokat, amelyeket a marxista filozófiának meg kell oldani. Miben van a jelentősége, hogyha nem összefüggő értelkezés a filozófia alapvető kérdéseiről? Abban, hogy a fölvetett problémákon keresztül odairányítja figyelmünket a problémák fölvetőjére: a megváltozott világra, a létrejött új viszonylatokra és az ezek mögött álló nagy társadalmi és gazdasági átcsoportosulásokra.

A második világháború borzalmai gyakran még a legerősebb idegzetű

embert is a valóságtól való menekülésre kényszerítette: ez a látszólag egyszerű fiziológiai folyamat azonban a legkülönbözőbb idealista tendenciájú rendszernek létalapjává vált. Éppen ezért ma, amikor az új világ kialakult, sőt már megszilárdult, a marxizmus filozófiájának materialista oldalát ki kell domborítani. Mert eltévelyedés és valóságon való túllendülés után az ember gondolkodásának vissza kell térnie a valósághoz és annak objektív megragadásához. A megváltozott világ éppen a maga megváltozásával, ezenkívül még számtalan problémát vet föl: új történelmi kategóriák jöttek létre, amelyeknek módszertani megalapozását a marxista filozófusoknak kell elvégezniük. Nem tudnók ugyanis elválasztani a népi demokráciát a formális demokráciától, nem tudnók tervgazdálkodást folytatni, ha nem ismernék a terv teleológiai jellegét és e teleológiának objektív alapjait. Nem folytathatnánk harcot azért, hogy az ember végre a történelmi fejlődés aktív tényezőjévé váljék, ha a marxista etikát nem dolgozzák ki, amely az embert végre emberré: saját magát és a történelmet alakító emberré tudatosítja.

A problémák hosszú során Lukács kimutatja a marxisták számára, hogy a világ megváltozása milyen jelentőségű, és a történelem helyes továbbképzése szempontjából milyen fontos problémákat vet föl. A marxizmus filozófiájának művelői részéről hála és elismerés illeti meg Lukács Györgyöt ezért az útmutató tanulmányáért.

VISONTAY ERNŐ

1848—1849. ÉVI IRATOK A NEMZETISÉGI MEGBÉKÉLÉSRŐL. (A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Centenaris Ügyosztály támogatásával kiadja a Magyar-Román és a Magyar-Jugoszláv Társaság.)

Centenaris esztendőnk egyik legértékesebb könyve ez a dokumentumgyűjtemény. Magyar, román, szlovák, szerb, horvát, erdélyi szász politikusok, írók, katonák, papok, publicisták, tudósok írásait vonultatja föl: újságcikkeket, leveleket, diplomáciai aktákat, törvénytervezeteket, országgyűlési beszédeket. Érdekes és gazdag anyag. Olvasása nyomán úgy érezzük, vilá-

gosabban áll előttünk a két szabadságharcos esztendő egész társadalmi és ideológiai fejlődése. Látjuk: mekkora jóakarát nyilvánul meg 1848 mámoros tavaszi hónapjaiban mind magyar, mind nemzetiségi részen. A magyarság leghaladóbb elemei barátsággal tekintenek hazánk szláv és román lakói felé, azok pedig együtt örülnék a magyarokkal a márciusi vívmányoknak. Mindössze annyit kérnek: ne hagyják ki őket sem a szabadság, egyenlőség, testvériség magasztos gondolatából, érvényesítések az egyetemes polgárjogokat nyelvi-nemzetiségi téren is. Később azonban növekednek a félreértések, mindkét oldalon fokozódik a végül fegyveresen kítőró elégedetlenség. De ekkor sem szűnnek meg a békülés, közeledés kísérletei. Nem lehet a nemzetiségeket mindenestül elmarasztalnunk. Tragikus ingadozásuk a szabadságharcos magyarság és Bécs közt sok körülménnyel magyarázható. Végre oszladozni kezdenek a ködök. 1849, a debreceni kormány korszaka, az első magyar köztársaság éve a dunavölgyi béke újabb, nagyvonalú alapvetési kísérletének ideje lesz. Szinte drámai lüktetést kapnak ezekben a hónapokban a dokumentumok. Hősiesen küzd a magyar nép két császárság túlereje ellen, s közben szélesebb dunavölgyi alapokra kívánja fektetni szabadságmozgalmát. Ha sikerült volna a széles társadalmi-nemzetiségi tömegbázis megteremtése, ha az úrbéri problémák és a dunai föderáció kérdésének félreérthetetlen tisztázása után a magyar, szláv, román parasztság milliói együttesen ragadhattak volna fegyvert, bizonyára győzött volna Kossuth forradalma, sikerült volna Ausztria likvidálása a magyar népi és területi érdekek sérelme nélkül, létrejött volna a demokratikus *pax danubiana*.

A bemutatott dokumentumok tömegéből két nagy magyar államférfi neve magasodik ki: Szemere Bertalan és Batthyány Kázmér. Ők jelentik nemzetiségi vonalon a haladás gondolatát 1848—49 magyar politikai életében. Lehetetlen meghatódottság nélkül olvasnunk Szemere beszédeit, melyek már 1848 nyarán és őszén felismerik a valóban demokratikus nemzetiségi politika követendő irányvonalát. Nagyvonalúság és előrelátás nyilatkozik meg Batthyány külügyminiszter 1849-es tevékenységében is, békéléseiről a románok és délszlávok

felé. Kettőjük mellé magasodik azután 1849-ben Kossuth Lajos, Drágos János román képviselőhöz intézett levelében államférfiúi nagysága a nemzetiségi politika terén is teljes zsenialitásában bontakozik ki. De a román, szláv, szász vezetők közt szintén jelentős egyéniségekkel találkozunk. Szlovák részről sok a megértő hang: eleinte a később Bécshez pártoló Štúr is ilyen értelemben szólal meg. Mélyebb és realisabb Pauliny-Tóth Vilmos vagy a szabadságharc kormányát egészen Debrecenig követő Szeberényi Lajos magyarbarát, őszintén demokratikus szellemű politikai irányvonala. A délszlávok közül a horvát publicista Bujánovity Iván, a pesti szerb Ergovity Uros, a nagy realista regényíró Ignátovity Jákov alakjai legjelentősebbek. Ergovity Kíssé dagályos, de mélyenjáró gondolatokban bővelkedő és ma is aktuális *Szózata*, Ignátovity fölhívása a szerb néphez a kötet emberileg legszebb dokumentumai közé tartozik. Ugyanúgy emelkedik ki a kötet román anyagából Pap Zsigmond egyszerű közvetlenségű, őszinte és friss egyénisége, a békeközvetítése közben tragikusan elpusztult Drágos, a vívódó Bálcescu s' balázsfalvi beszédében a legnemesebb demokráciát hirdető Bärnutiu. Még a szások közt is akad a dunavölgyi szabadságnak, békének, haladásnak több lelkes híve: Wächter és Hann halad élükön.

A kötet dokumentumait olvasva, sokszor lelkiismeretfurdalást érzünk: micsoda lehetőségeket mulasztott el a magyarság! A debreceni *Márczius Tizenötödike* már 1849 koratavasán fölveti a zseniális gondolatot: «Ha előttünk a háza rendezésében tabula rasa volna, tehetnők szabadon ami tetszik; akkor minden kételkedés nélkül azt mondanók: Magyarország, Erdély, Horvátország, sőt ha kívánják, a felső megyei szlávok külön e naptól fogva egy szövetséges köztársaság.» — Ha ez a gondolat a maga idejében megvalósul, biztosítani lehetett volna a Kárpátmedence politikai egységét a nemzetek testvériségének szellemében, s nem került volna sor az ország 1918-as szétesésére. 1867 nemzedéke azonban elfeledkezett a debreceni tanításról, s elfelejtette a magyarbarát szlovák publicista, Zábaj Hostinský kérelmét: «Kívánjuk, hogy a szlovák megyékben kedves szlovák nyelvünk lépjen életbe!» Hatvanhét minderről nem akart tudni,

ábrándok után futott, s vesztébe rohant...

Dicséret és elismerés illesse mindazokat, akik ennek a tanulságos kötetnek kiadását megvalósították. Elsősorban a vállalkozás főirányítóját, Ortutay Gyula kultuszminisztert. Az ő előszava az egész munka jelentőségét helyes megvilágításba helyezi, amikor kimondja: «Keleteurópában a jövőt s a szabadságot csak a testvéri összefogás biztosíthatja». A kötet szerkesztői és összeállítói: Balázs T. Béla, Csuka Zoltán, Gáldi László, Hadrovics László, Kemény G. Gábor, Sziklay László derekas munkát végeztek. A Dunatáj kutatásának mindannyian alaposan fölkészült és szinte fáradhatatlan buzgalmú munkásai: tehetségüknek méltó érvényesülési keretet biztosított ez a gyűjtemény. Különösen fontos munkának tartjuk, hogy az egyes szemelvények elé ügyes tájékoztató-bevezetőket írtak. A mellékelt fotokópiák még jobban fokozzák a gyűjtemény dokumentum-jellegét és forrásértékét.

A nemes cél figyelemeltartásával azonban néhány kritikai megjegyzést sem hallgathatunk el. Mindenekelőtt: egységesíteni kellett volna a szláv és román nevek és címek írását. A betűhív közlés és a fonetikus átírás közt ingadozik a könyv, s ez kissé zavarja az olvasást. A használhatóság fokozását jelentette volna, ha az egyes szemelvények előtt is föltüntettek volna közlési sorszámukat, nemcsak a tartalomjegyzékben. Ami magát a tartalmat illeti: Zerffi Gusztáv alakját kissé idealizálja a róla szóló rész. Élelétlása, ügyessége tagadhatatlan, ez azonban nem felelteti «szellel-bélelt» voltát, s azt: mekkora harcot folytatott Petőfi költői érvényesülése ellen. A szlovák Kuzmánytól nincs megemlítni, hogy katolikus pap volt, pedig ez társadalmi helyzetének megállapításához fontos adat. Batthyány Kázmér délszláv politikájának fontos baranyai kapcsolatait hagyja homályban a könyv. Említi ugyan a bródi ezred lefegyverzését, de nem teszi hozzá, hogy a hazájába visszatérő ezred katonái a pécsi döntés után ünnepléses tábori mise után esküt tettek: többet nem harcolnak magyar testvéreik ellen. Téves az az adat, mintha a Mácsay-féle *Prjat'el ludu* cseh nyelven készült volna. A közölt fotokópia meggyőzi az olvasót, hogy bár a lap az akkortájt az «egyházi cseh»

nyelv híveinél divatos gót betűket használja, nyelve mégis kimondottan szlovák jellegű. Végül még ennyit: érdemes lett volna a jegyzetekben megemlíteni: milyen nyelven íródtak eredetileg az egyes dokumentumok. — Ezek mindenesetre csak kis fogyatkozások: a könyv jelentőségét és értékét nem csorbítják. Hozzá fog járulni ez a mű a szabadságharc, az egész dunavölgyi nemzetiségi kérdés tárgyilagosa megítéléséhez, Negyvennyolc örökségének tudatosításához.

ANGYAL ENDRE

1848 GYŐRBEŒN ÉS GYŐR-MOSON VÁRMEGYÉBEŒN. (A győri szabadművelődési tanács kiadványa. 1948.)

Manapság művelődéspolitikánk egyik legnagyobb feladata a népi kultúrának, a hagyományoknak és szokásoknak visszajuttatása a nép rétegeihez. A győri Szabadművelődési Tanács ennek a feladatnak igyekezett megfelelni. A centenáriumi esztendő alkalmából föleleveníti a 100 év előtti Győr és környékének arculatát, szellemi életét és részvétélét a szabadság küzdelmeiben.

«Az öt folyó városának» XIX. századi monográfiája ez a könyv. Nem tudományos igényű cikkekből tevődik össze, hanem popularizálja a város multjának érdekes adatait. Hozzásegíti ez a könnyed elbeszélő stílusban közölt korrajz a győrieket és más vidékek lakóit egyaránt, hogy tisztán lássák Győr jelentőségét a 48-as magyar élet szempontjából. A könyvben előforduló adatok a lakosság és a környék népe között lefolyt gyűjtés eredménye, úgy hogy a lapokról maga a nép beszél, maga a nép emlékszik őseire, és azok példamutatására, a jövőért folytatott küzdelmeikre.

Ilyen eszközöket fölhasználva dokumentálja a győri Szabadművelődési Tanács kiadványa a 48-as jelszót «mindent a magyar nép felemelkedéséért és csorbítatlan szabadságáért.»

V. E.

DÉRY TIBOR: PESTI FELHŐJÁTÉK. (Budapest Szfv. Irodalmi Intézet.)

A régi, polgári Budapest életéből kapunk egy késhegynyt, de minden-